

באר ישעקב

גליון ע' (שנה ב')
פרשת פקודי תשפ"ד

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש דחסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הכי"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

תוקף מצוה מדברי קבלה - והנוגע לענין מגילה

דעת הטורי אבן שקטן אינו מוציא גדול במגילה משום שהוא כדאורייתא ✦ דעת הבנין שלמה בזה ✦ ביאור הטורי אבן בטעם שאין נשים מוציאות אנשים ✦ יישוב קושיית רבי עקיבא איגר שבדאורייתא אין אומרים אף הן היו באותו הנס ✦ דעת הרשב"א שדברי קבלה כדברי סופרים ✦ דעת שאר הראשונים בדין דברי קבלה ✦ מצוות צריכות כוונה בקריאת המגילה ✦ החילוק בין קריאת הלילה לקריאת היום לגבי דין כוונה ✦ הטעם שגזרו במגילה בשבת שמא יעבירו ✦ מסופק אם מחויב לקרות המגילה ✦ דעת החכמת שלמה לחלק בין מגילה לשאר מצוות היום

כבר

הארכנו במקום אחר (באר יעקב ח"ב, תצוה - פורים) בגדר חיוב קריאת המגילה ביום ובלילה, והבאנו את דעת האחרונים (טורי אבן מגילה ד: נודע ביהודה מהדו"ק או"ח סי' מא) שרק חיוב קריאת המגילה ביום הוא מדברי קבלה, אבל בלילה אינה אלא מדרבנן. ודעת הבנין שלמה (סי' נח), שהקריאה בלילה הוא תקנה מאוחרת מזמן האמוראים. עיין שם מה שכתבנו בזה.
על כל פנים נתבאר שקריאת המגילה ביום היא לכולי עלמא מדברי קבלה. ויש לדון

בגדר דברי קבלה, אם דינם כמצוה דאורייתא, משום שדברי קבלה כדברי תורה הם, כמבואר בראש השנה (יט). או שמא דברי קבלה אינם אלא כדברי סופרים, ואם כן מגילה דינה ככל שאר מצוות דרבנן. ומה שאמרו שדברי קבלה כדברי תורה הם, אפשר שהיינו דווקא לגבי מה שמדובר שם שדברי תורה אינם צריכים חיזוק, ומשום שדברי קבלה אף הם חמורים לאנשים, ואינם כדברי סופרים הצריכים חיזוק. אבל לגבי פרטי הלכות שנוהגים רק בדברי תורה, אפשר שאין לדברי קבלה חומרות של מצוות

דאורייתא, אלא דינם כמצוות דרבנן.

והאחרונים האריכו בזה הרבה, ונבאר דבריהם בהרחבה בעזרת השם, והנפקא מינה שיש בזה, אם יש לה דין מצוה דאורייתא, או רק דין מצוה דרבנן.

דעת הטורי אבן שקטן אינו מוציא גדול במגילה משום שהוא כדאורייתא

הנה, נחלקו התנאים במשנה (מגילה יט:), אם קטן כשר לקרות את המגילה להוציא אחרים ידי חובתם. לתנא קמא אינו קורא להוציא

פנינים

סדר לבישת מכנסי כהונה

את הכתנות ונשאר לבוש רק עם המכנסיים, וחוזר ולובש את הכתנות, שנמצא שהמכנסיים קדמו לכתנות, ואף על פי שבשעה שלבש את המכנסיים היה לבוש עם הכתנות.

אולם בשו"ת תורה לשמה (סי' ה) נקט בפשיטות, שאם לבש את הכתנות תחילה ואחר כך את המכנסיים, אין זה די שיפשוט הכתנות ויחזור וילבשנה, אלא צריך לפשוט גם את המכנסיים, ויחזור וילבש אותם בהיותו ערום לגמרי, משום שהקפידה תורה שלא ילבש בגד קודם למכנסיים, ומאחר שלבשם אחר הכתנות נמצא שלא קיים הליבישה כהלכתה, וצריך לפשוטם, ויחזור וילבשם כהלכתם. [וראה מה שהבאנו מדבריו שם עוד בבאר יעקב (ח"א, פקודי), לענין פרשיות תפילין שנכתבו שלא כסדרן, ולענין עבודת יום הכפורים בדם הפר שהוזהר אחר דם השעיר].

ומה שכתב בתוך דבריו שלובש אותם בהיותו ערום לגמרי, כן הוא לשון רש"י (יומא שם ד"ה ילבש): 'משמע שלובש בעודו ערום שאין עליו אלא בשרו'. אולם כבר העיר הרש"ש, שאי אפשר לומר כפשוטו שצריך ללבוש על גוף ערום ממש, שהרי מבואר בגמ' (שם כה:): 'עד שעודן עליהן בגדי חול מלבישין אותן מכנסי קודש, והיו מפשיטין אותן בגדי חול, ולא היו מניחין אלא מכנסיים בלבד', וברש"י: 'כדי שלא יעמדו ערומים כשיפשיטום', מוכח שבגדי חול היה לבוש בשעה שלבש המכנסיים. אלא כוונת רש"י לומר, שלובשם בעודו ערום משאר בגדיו, שהרי אחר שלובש מפשיט כל בגדי חול שהיו עליו, אבל אין הכי נמי שבשעת הליבישה לא היה ערום.

אך מדברי התורה לשמה משמע, שעצם הליבישה צריכה להיות כשהוא ערום ממש, שהרי משום זה הוצרך לפשוט את המכנסיים ולחזור וללבושם על בשרו. ויש לעיין בזה, שלכאורה סותרים דבריו למבואר בגמרא שדי בזה שאחר כך הוא לבוש במכנסיים בלבד, אף שבשעת לבישת המכנסיים היה לבוש גם בכתנות של חול. ואולי לדעתו הכונה 'שלוש בעודו ערום' היינו ערום מבגדי קודש, אבל בגדי חול לא איכפת לן. אולם זהו דוחק, משום שבפסוק כתוב 'על בשרו', ואם הוא דווקא, מה שייך לחלק בזה בין בגדי קודש לבגדי חול.

איתא ב'יומא (כג:): 'מנין שלא יאה דבר קודם למכנסיים, שנאמר (ויקרא ו, ג) ומכנסי בד ילבש על בשרו'. שיש לכתן ללבוש את המכנסיים לפני כל שאר בגדי הכהונה.

וכתב המנחת חינוך (מצוה צט אות ג), שאם עבר ולקח בידו בגד אחר כדי ללבושו קודם למכנסיים, הרי זה כמי שלקח תפילין של ראש קודם לתפילין של יד, שנפסק על זה בשו"ע (או"ח סי' כה סעי' ו) שיעביר על המצוות, ויניח קודם את של יד, והוא הדין כאן, אף אם לקח את הכתנות כדי ללבושה, יניחנה ויקח את המכנסיים וילבישם קודם.

אכן אם לבש את הכתנות קודם למכנסיים, רצה המנחת חינוך לומר שדומה הדבר למי שעבר והניח תפילין של ראש קודם לשל יד, שפסק בזה הטורי זהב (או"ח סי' תרפ"ד ס"ק ד. ועיין בביאור הלכה סי' כה ד"ה פגע) שאין צריך לחלוץ את של ראש כדי להניח את של יד קודם, אלא מניח את של יד אחר של ראש, שמכיון שכבר לבש את של ראש אין הקדימה מעכבת. ואם כן הוא הדין בנידון דידן שאם לבש כבר הכהן את הכתנות, אין צריך לפשוטה וללבוש את המכנסיים קודם, אלא לובש את המכנסיים אחר כך.

אמנם כתב המנחת חינוך שיש לחלק. שבתפילין כיון שהקדים והניח את של ראש כבר קיים את המצוה, ולכן לא יועיל מה שיחלוץ את השל ראש כדי לתקן את דין הקדימה, שהרי כבר עבר, אבל כאן בבגדי כהונה, שעיקר הקפידא היא שלבש את הבגדים לעבודת המקדש כסדרם, אם כן קודם העבודה יכול לתקן אשר עיות, ולכן יתכן שיש לו לפשוט את הכתנות וללבוש את המכנסיים תחילה.

משמע מדבריו, שאף אם כבר לבש את כל הבגדים קודם למכנסיים, חייב לפשוט את כולם, וללבושם שוב כדין - אחר המכנסיים, ואף שכבר גמר את כל סדר הליבישה, מכל מקום הרי הכל בכלל צורך העבודה, ועדיין לא עשה את העבודה.

אמנם נראה מדבריו, שזה לא עלה על דעתו לומר שבאופן זה שעבר והליבש את הכתנות ואחר כך את המכנסיים, שיש לו לפשוט גם את המכנסיים כדי לחזור וללבושם ראשונה קודם לכתנות. אלא נקט בפשיטות שדי בזה שפושט

אחרים, ולרבי יהודה קורא. והתוספות (שם ד"ה ורבי יהודה) נסתפקו באיזה קטן נחלקו, שאם מדובר בקטן שלא הגיע לחינוך, מהו טעמו של רבי יהודה שמכשיר, הרי מאחר שהקטן אינו מחויב איך יכול לפטור גדול המחויב בקריאת המגילה, ואם מדובר בקטן שהגיע לחינוך שמחויב מדרבנן משום מצות חינוך, מהו טעמם של חכמים שפוסלים, הרי גם הגדולים אין חיובם אלא מדרבנן, ונאמר שרבנן מוציא דרבנן, וכמו שאמרו בברכות (כ): שקטן מוציא לאביו בברכת המזון כשאכל האב שיעור דרבנן.

ותירצו התוספות, שלעולם מדובר בקטן שהגיע לחינוך, ובכל זאת סוברים חכמים שאין הקטן מוציא גדול, משום שהקטן חיובו הוא תרי דרבנן, והגדול חיובו רק חד דרבנן, כיון שכל עיקר דין קריאת המגילה הוא מדרבנן, ומי שמחויב בתרי דרבנן אינו מוציא את מי שמחויב בחד דרבנן.

ובטורי אבן (שם) כתב על דברי התוספות, שלא קשה כלל מדוע אם הגיע לחינוך אינו מוציא גדול לדעת תנא קמא. שמאחר שחיוב קריאת המגילה הוא מדברי קבלה ועל פי רוח הקודש, הרי חיובה כחיוב דאורייתא, ולכן הקטן שחייב רק מדרבנן אינו מוציא לגדול שחייב מדאורייתא, שהקטן ודאי אינו מחויב מדברי קבלה כמו שאינו חייב בשאר מצוות דאורייתא, אלא חיובו מדרבנן משום מצות חינוך.^א

דעת הבנין שלמה בזה

אולם **הבנין שלמה** (שם) הקשה על הטורי אבן, שהרי הוא עצמו כתב (שם ד) שהקריאה של לילה אינה מדברי קבלה אלא מדרבנן, ואם כן מובנת קושיית התוספות מה הטעם שאין הקטן מוציא גדול, והרי שניהם אין חיובם אלא מדרבנן. ואף תמה בזה על הטורי אבן, שהרי הוא האריך להקשות על תירוץ התוספות שם שתרי דרבנן אינו מוציא חד דרבנן, ואם כן מה יתרץ באמת על קריאת הלילה. וכתב הבנין שלמה, שאם נאמר כדבריו הנ"ל, שבזמן המשנה עדיין לא היתה התקנה של קריאת המגילה בלילה, לא קשה על הטורי אבן, שבהכרח מדובר במשנה רק על קריאה של יום, ואפשר שבקריאת הלילה באמת יכול הקטן להוציא את הגדול.

עוד כתב שם, שאולי אפשר לומר שחכמים לא חייבו את הקטנים בקריאת המגילה בלילה, כמו שלא חייבו בקריאת שמע, מפני שאינם מצויים אצל האב בזמן קיום המצוה, כמו שכתב רש"י (ברכות כ. ד"ה קטנים) לגבי קריאת שמע של יום. והוא הדין יש לומר לגבי קריאת המגילה בלילה, שאינם מצויים אצל האב, משום שהולכים לישון מיד בתחילת הלילה, ולכן ודאי אין מדובר במשנה על קריאת הלילה.

גם כתב שם, שיש נפקא מינה בדין זה, אם קריאת המגילה כדין תורה היא או כדין מצוה

מדברי סופרים, לגבי קטן שהגיע ל"ג שנה, ואין ידוע אם הביא שתי שערות, שבדין דרבנן סומכים על חזקה דרבא שוודאי הביא שתי שערות כיון שהגיע לכלל שנים, אבל בדין דאורייתא אין סומכים על זה, ואין דינו כגדול עד שיוודע בבירור שהביא שתי שערות. ואם כן יש נפקא מינה לגבי זה אם דברי קבלה כדין תורה או כדין דרבנן.

ולפי דבריו יוצא לנו דין חדש, שבמגילה אין סומכים על חזקה דרבא, ובפוסקים לא הזכירו דבר זה. ואולי אפשר שסוברים הפוסקים שלגבי זה אין חמור דברי קבלה כדברי תורה, אלא סומכים בדברי קבלה על חזקה דרבא. ויש לעיין בזה.

ביאור הטורי אבן בטעם שאין נשים מוציאות אנשים

על כל פנים מבואר, שדעת הטורי אבן שמגילה דינה כדין תורה ולכן אין הקטן מוציא גדול, אך לא פירש אם כן מדוע סובר רבי יהודה שמוציא, ויבואר להלן. וכן כתב הטורי אבן (ד. עוד, שקריאת המגילה יש לה דיני מצוה דאורייתא, שעל מה שכתבו התוספות (שם ד"ה נשים) שאין נשים מוציאות אנשים במקרא מגילה, הקשה הטורי אבן, מדוע אינן מוציאות, והרי חייבות במצוה זו כאנשים, כמו שאמרו שם בגמרא שנשים חייבות משום שאף הן היו באותו הנס. וכתב לבאר, על פי מה שכתבו התוספות (שם ד"ה שאף), שסברת 'אף הן היו באותו הנס' אינה סברא דאורייתא אלא דרבנן, ולכן במצות מצה הוצרכו ללמוד שנשים חייבות בה בהיקש, שכל שישנו בכל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, ואינו נלמד מהטעם שאף הן היו באותו הנס, משום שצריך לימוד שחייבות מדאורייתא. ולכן לא קשה מדוע אין נשים מוציאות אנשים במקרא מגילה, כיון שנשים אינן חייבות אלא מדרבנן, ואילו אנשים חייבים מדברי קבלה שדינו כדברי תורה, ומי שמחויב מדרבנן אינו מוציא את מי שחייבו מדאורייתא.

עוד כתב הטורי אבן שם, שאף אנשים שחיובם מדברי קבלה, מכל מקום נראה שיש בהם גם את החיוב מדרבנן מטעם שהיו בכלל הנס, וכמו נשים. ונפקא מינה בזה, שאם אין האיש יודע לקרות ואינו יכול לצאת אלא על ידי אשה, חייב על כל פנים לשמוע ממנה, כדי שיצא את החיוב דרבנן.

יישוב קושיית רבי עקיבא איגר שבדאורייתא אין אומרים אף הן היו באותו הנס

אולם בתוספת רבי עקיבא איגר (מגילה פ"ב מ"ד) הקשה על הטורי אבן, במה שכתב לבאר הטעם שנשים אינן מוציאות לאנשים על פי דברי התוספות שאף הן היו באותו הנס אינו אלא מדרבנן. ומתמה רבי עקיבא איגר על פי דברי התוספות בפסחים (קח: ד"ה היו) שכתבו שאין אומרים כן במצוות דאורייתא אלא במצוות דרבנן, ומבאר הכוונה שבמצוות דרבנן כמו ארבע כוסות וחנוכה, כשתיקנו חכמים את המצוה, תיקנו כן גם לנשים, משום

סברא זו שאף הן היו באותו הנס, אבל במצוות דאורייתא לא תיקנו חז"ל תקנה מיוחדת לנשים. ואם כן גם לענין המגילה אין לעשות תקנה מיוחדת לנשים, שאם מצד דברי קבלה לא נתחייבו הנשים, לא היה להם לחכמים לעשות תקנה מיוחדת לנשים, כמו שלא עשו בדאורייתא. ובהכרח שאין דינה כדין תורה.

אמנם באמת הטורי אבן שם בהמשך דבריו הרגיש בזה בעצמו, והקשה מדוע תיקנו לחייב נשים במגילה יותר ממצוות סוכה ושאר מצוות דאורייתא שלא חייבו אותן. וכתב שצריך לומר, שדבר שחיובו מדברי קבלה אינו דומה לדין דאורייתא ממש, וגם לא למצוה דרבנן, אלא הוא דרגה אמצעית בין של תורה לשל סופרים, ולכן נתנו לדברי קבלה החומרא שיש למצוה דרבנן, לחייב בהם נשים משום הטעם שאף הן היו בכלל הנס.

ואולי אפשר לומר עוד ליישב קושיית רבי עקיבא איגר, לפי מה שנתבאר באחרונים, שקריאת המגילה בלילה אין חיובה מדברי קבלה אלא מדרבנן וכנ"ל, ואם כן לפי זה בלילה היה לחכמים לחייב נשים מטעם שהיו בכלל הנס, שבמצוה דרבנן חייבו מטעם זה, ומאחר שכבר חייבו אותן בלילה חייבו אותן גם ביום.

דעת הרשב"א שדברי קבלה כדברי סופרים

מכל זה נתבאר, שהטורי אבן סובר שדברי קבלה חמורים כדברי תורה, ולכן אין נשים וקטנים מוציאים אנשים גדולים בקריאת המגילה. אולם בחידושי הרשב"א (מגילה שם) מבואר במפורש שלא כדברי הטורי אבן, שגם הוא הקשה כקושיית התוספות על מחלוקת תנא קמא ורבי יהודה, שאם מדובר בקטן שהגיע לחינוך מהו טעמם של חכמים שאין הקטן מוציא גדול, אלא שמוסיף לפרש שחיוב מגילה הוא רק מדברי סופרים, כיון שהיא מדברי קבלה ודברי קבלה כדברי סופרים הם, ולכן קשה שיבוא דרבנן ויציא דרבנן.

והרשב"א כתב לתרץ, שאף שמצות חינוך לקטן היא מצוה דרבנן, מכל מקום היא יותר קלה ממצוה שעיקרה מדרבנן ואין לה עיקר מן התורה, כגון מצות מגילה והלל. והטעם, משום שמצות חינוך אין חיובה חיוב עצמי מצד עצם המצוה, אלא משום חומרא חייבו אותו כדי שישמור המצוה בגדלותו, והוא כעין גזירה. ולכן אין קטן המחויב בחינוך מוציא את הגדול המחויב מדרבנן מצד עצמו ולא משום גזירה, כיון שחיובו חמור יותר. אבל במצוה דרבנן שעיקרה מדאורייתא, כגון ברכת המזון למי שאכל כזית, יכול הקטן להוציא גדול ידי חובתו, מאחר שגם הגדול חיובו הוא כגזירה, שחייבו חז"ל מי שאכל פחות משיעור כדי שביעה אטו שיעור כדי שביעה שחיובו מן התורה, ואם כן חיוב הקטן והגדול שוה.^ב אבל רבי יהודה סובר, שבמגילה חייבו חכמים את הקטן בחיוב עצמי, ולא רק משום חינוך, כיון שאף הם היו באותו הנס, ולכן סובר שקטן מוציא גדול.^ג

א) עיין שם שיש לפרש, שקושייתם היתה רק על מה שאין הקטן מוציא נשים, שמלשון המשנה משמע שגם את הנשים אינו מוציא, ועל זה הקשו התוספות מדוע אינו מוציא אותן, כיון שגם הנשים אין חיובן אלא מדרבנן כפי שיתבאר להלן. אבל על אנשים באמת אין שייך להקשות, כיון שחיובם מדברי קבלה והוא כדאורייתא.

ב) וראה עוד בר"ן על הר"ף (שם) שמביא בשם הרמב"ן שתייצא את קושיית התוספות באופן אחר, שהטעם שקטן אף שהגיע לחינוך אינו מוציא גדול, הוא מאחר שחיוב חינוך הוא על האב ולא על הקטן, והקטן עצמו אינו מחויב כלל. ולפי פשוטו משמע, שגם הרמב"ן סובר, שמגילה אף שהיא מדברי קבלה, דינה כדין מצוה דרבנן ולא כמצוה דאורייתא.

ג) ויש לעיין לדעת הרשב"א שכתב שבמצוה שעיקרה מדאורייתא קטן וגדול שוים, מה הדין בקידוש על הכוס שהיא מצוה דרבנן שעיקרה מדאורייתא, אם גם בזה קטן מוציא גדול שכבר התפלל ומחויב מדרבנן, או שמא בזה ודאי אין החיוב דרבנן משום גזירה אטו החיוב דאורייתא, אלא שהוסיפו לחייב אף מי שכבר התפלל ויצא החיוב דאורייתא, לחייבו עוד בקידוש דרבנן על הכוס.

דעת שאר הראשונים ברין דברי קבלה

אמנם מדברי התוספות רי"ד מוכח, שקריאת המגילה דינה כדין תורה. שעל מה שאמרו (מגילה כ:.) 'אמר רבי יהודה, קטן הייתי וקריתיה למעלה מרבי טרפון וזקנים בלוד, ואמרו לו אין מביאין ראייה מן הקטן, הקשה, הרי קטן יש לו נאמנות, כפי ששינונו בכתובות (כח:.) 'אלו נאמנין להעיד בגודלן על מה שראו בקוטנן, ותירץ, שהיינו דווקא בדרבנן כפי שהעמידו בגמרא שם, אבל מקרא מגילה דבר תורה היא, שהרי מצאו לה רמז מן התורה, ולכן אין קטן נאמן בזה.

הרי שכתב התוספות רי"ד שמקרא מגילה דבר תורה הוא, אך לא כתב הטעם משום שדברי קבלה כדברי תורה, אלא משום שמצאו לו רמז בפסוק. ואפשר שכוונתו למה שאמרו (מגילה ז:.) שמצאו לו רמז מקרא שנאמר (שמות יז, יד) כתוב זאת זכרון בספר, וכן מצאנו עוד (יד) שדורשים חיוב קריאת מגילה מקל וחומר.

הר"ן (תענית ז, הובא בבית יוסף או"ח סי' תרפו) הביא את דברי **בעל המאור** (מגילה ד,) שמגילה מדברי קבלה היא, ואינה צריכה חיזוק לאסור בתענית ימים שלפניהם. וחולק עליו שמגילה אינה מדברי קבלה, שלא נקרא דברי קבלה אלא מה שנאמר על פי נביא, ומגילה אסתר לא נאמרה על פי נביא, עיין שם.

ומדברי בעל המאור אין ראייה שסובר שדברי קבלה דינה כדברי תורה, שכבר נתבאר למעלה שלגבי חיזוק ודאי דינם כדברי תורה, ומשום שהוא חמור בעיני האנשים, ואין ראייה מזה שיש להם דין תורה לכל דבר. אבל מדברי הר"ן מוכח שסובר שמגילה אינה מדברי קבלה כלל. וראה עוד בדברי הרמב"ם **בספר המצות** (שורש ראשון), שכתב שדברי קבלה דינם כדברי סופרים.

מצוות צריכות כוונה בקריאת המגילה

עוד יש נפקא מינה בנידון זה אם קריאת המגילה דינה כדין תורה או כדין דרבנן, לגבי דין כוונה. שהמגן אברהם (סי' ס"א ס"ק א) כתב **בשם הרדב"ז** ("א"ח סי' כ: ח"ד סי' אלף צד), שמצוה דאורייתא צריכה כוונה, שיכוון לצאת בעשיית אותה מצוה, אבל מצוה דרבנן אינה צריכה כוונה. ואם כן בקריאת המגילה, אם נאמר שדברי קבלה כדברי תורה הם הרי היא צריכה כוונה, ואם אינם כדברי תורה אינה צריכה כוונה.

והנה במשנה (מגילה פ"ב מ"א) שנינו: 'היה

כותבה דורשה ומגיהה, אם כיון לבו יצא, ואם לאו לא יצא'. וכן נפסק להלכה **בשלחן ערוך** (או"ח סי' תרצ סעי' יג). והקשה **הישועות יעקב** (שם סי' ק"ו), שלפי הרדב"ז שמצוה דרבנן אינה צריכה כוונה, מדוע צריך כוונה בקריאת המגילה שהיא מדרבנן. ומביא בשם אביו לתרץ, לפי מה שאמרו (מגילה יח.) על מה שנאמר (דברים כה, ז) 'זכור את אשר עשה לך עמלק - יכול בלב, כשהוא אומר לא תשכח, הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור, בפה'. ומשמע שבאופן שכתוב רק 'זכור' לבד, הכוונה לזכירה בלב, אלא ששם יש עוד יתור, ולכן דורשים זכור לזכירה בפה. ואם כן כאן במגילה שגם כן נאמר בה לשון זכירה - 'והימים האלה גזכרים ונעשים' (אסתר ט, כח), אף שאינה אלא מצוה דרבנן, מכל מקום צריך כוונת הלב, ואינה דומה לשאר מצוות דרבנן שאינם צריכים כוונה.

והישועות יעקב תמה על דברי אביו, שהוכחתו מזכירת עמלק אינה הוכחה, ששם כוונת הגמרא לכוונת הדברים, שיבין מה שמוציא מפיו או שיחשוב על זה בלא שיוציא מפיו, וגם כאן במגילה אפשר לומר שצריך לכוון למה שאומר ומוציא מפיו, אבל עדיין לא מצאנו כוונה לצאת ידי חובת המצוה¹. ולכן כתב הישועות יעקב, שצריך לומר שמגילה מאחר שהיא מדברי קבלה דינה כדין תורה, וצריך כוונה לצאת ידי חובת המצוה ככל שאר מצוות דאורייתא, ואינה כמצוה דרבנן שאינה צריכה כוונה².

הפרי מגדים (פתיחה כוללת ח"ג אות ה; או"ח סי' ס"א ס"ק א) מקשה על המגן אברהם, שכתב שבמצוה דרבנן אין צריך כוונה, ממה ששינונו (ראש השנה כז:) 'שמע קול שופר או קול מגילה, אם כיון לבו יצא, ואם לאו לא יצא', ומוכח שאף במצוה דרבנן כקריאת מגילה צריך כוונה³. ומתרץ שמגילה מדברי קבלה היא, ולכן צריך בה כוונה, וזהו כדברי הישועות יעקב.

החילוק בין קריאת הלילה לקריאת היום לגבי דין כוונה

עוד כתב הישועות יעקב (שם), שלפי מה שנתבאר הטעם שצריך במגילה כוונה לצאת משום שהיא מדברי קבלה, אם כן בקריאת הלילה אין צריך כוונה לצאת, שהרי קריאת הלילה אינה אלא מדרבנן כנ"ל. וכן כתב בשו"ת **מהרש"ם** (ח"ז סי' קח), ומזה מוכיח שהמשנה מדברת על קריאת היום ולא על

הטעם במגילה משום שאמר בו לשון זכירה, אלא משום שדברי קבלה הם וחמורים כדברי תורה.

ה) אמנם יש להעיר על דברי הישועות יעקב, ממה שכתבו **הרשב"א** והר"ן (מגילה יח:), על המשנה 'היה כותבה דורשה ומגיהה אם כיון לבו יצא', שאין להקשות מכאן על הסובר שמצוות אין צריכות כוונה, שיש לתרץ כמו שתיירצו בברכות (ג:) 'בקרא להגיה', והיינו שאין הכוונה שצריך לכוון לבו לצאת, אלא שיתכוון לקרות חלכתה ולדקדק באותיותיה. ולפי זה לא קשה קושיית הישועות יעקב, ואין הכרח לומר שדברי קבלה צריכים כוונה.

גם האור החיים הק' בספרו **ראשון לציון** (מגילה שם) הקשה כן מדעת עצמו, ולא הביא דברי הראשונים, וכתב כדברי הראשונים שכאן סמכו על מה שפירשו בברכות ועוד תירץ, שבמגילה לכולי עלמא צריך כוונה משום הרגש הנס. וצ"ע שכן כתב הרב המגיד (הל' מגילה פ"ב ה"ה), שכולי עלמא מודים במגילה שצריך כוונה לצאת.

1) אמנם ראה מה שהבאנו **בבאר יעקב** (ח"א, מועדים, ספירת העומר, הערה תקטז) כמה שכתב **האבני נור** (או"ח סי' תמט) בזה.

קריאת הלילה, עיין שם.

ובשער הציון (סי' תרצ"ט ס"ק מא) הביא את דברי ישועות יעקב אלו, וכתב על זה, שלפי מה שכתב **במשנה ברורה** (סי' ס"ט ס"ק י) שלא קיימא לן כרדב"ז, אם כן אין נפקא מינה בין קריאת הלילה לקריאת היום, ובשניהם צריך שיתכוון לצאת. וגם מדברי הפרי מגדים הנ"ל נראה, שאינו מחלק בין קריאת היום לקריאת הלילה, אך אפשר שהוא סובר שאף קריאת הלילה היא מדברי קבלה¹.

הטעם שגורו במגילה בשבת שמא יעברנו

עוד כתב שם המהרש"ם, שלפי זה שקריאת היום שהוא מדברי קבלה דינה כדין תורה, יש ליישב עוד קושיא נוספת. **האהבני מילואים** (שו"ת סי' י) הקשה, מדוע גזרו במגילה שלא יקראו אותה בשבת משום חשש שמא ילך אצל חכם ויעברנו ארבע אמות ברשות הרבים, והרי מגילה היא מדרבנן, והתוספות (ביצה יח, ד"ה נגזר) כתבו שדווקא במצוה דאורייתא חששו חז"ל שמא יעברנו, אבל במצוה דרבנן שאינו בהול על זה כל כך לא חששו ולא גזרו עליו, כגון בטומאה דרבנן שלא אסרו להטבילו משום חשש שמא יעברנו, שכיון שטומאתו רק מדרבנן אינו להוט כל כך אחריו להטבילו, ולא חששו לשמע יעברנו, ואם כן גם במגילה לא יגזרו. וכתב המהרש"ם, שאם נאמר שמגילה מאחר שהוא מדברי קבלה דינה כדין תורה לא קשה מידי, שגזרו בזה מאחר שחמור כדין תורה.

אך קשה, שאם כן קריאת הלילה שהיא רק מדרבנן אינה כדין תורה, מדוע אסרו אותה בשבת. וכתב, שצריך לומר שקריאת הלילה היא רק כטפל לגבי קריאת היום, שהיא עיקר המצוה ומדברי קבלה היא, ולכן אין שייך לאחוז בטפל ולעזוב העיקר, וכיון שביום אי אפשר לקרות המגילה משום גזירה, גם בלילה לא התירו את הקריאה.

אולם המהרש"ם מקשה, שלפי מה שמבואר הדין במילה בשבת שעל ידי פעם אחת נעשה בקי, אם כן מדוע אסרו כלל קריאת המגילה בשבת, יתירו בלילה כיון דמדרבנן היא ואין חוששים בה לשמא יעברנו, ולאחר שמותר בקריאת הלילה ממילא נעשה כבר בקי, וגם ביום לא שייך לגזור שמא ילך אצל חכם ללמוד, כיון שהוא כבר בקי. ולכן כתב, שבהכרח צריך לומר שגם קריאת הלילה היא מדברי קבלה, ואין לחלק בין קריאת היום לקריאת הלילה².

2) בישועות יעקב (שם ס"ק י) כתב ליישב את דברי המגן אברהם עוד בענין אחר, שכל שעושה המצוה שלא כתיקונה צריך כוונה אף במצוה דרבנן, והמשנה מדברת ביחיד הקורא לפני זמנה, שאין המצוה כתיקונה ולכן צריך כוונה, ולפי זה אין חילוק בין קריאת היום לקריאת הלילה, ובשניהם אין צריך כוונה, ובקורא שלא כתיקונה בשניהם צריך כוונה. עיין שם מה שהאריך בזה.

3) עיין שם עוד בדברי המהרש"ם, שמקשה לפי דברי הטורי אבן שחיוב נשים בקריאת המגילה הוא מדרבנן, מדוע גזרו כלל שלא יקראו המגילה בשבת, והרי הר"ן (ראש השנה ח, בדפי הר"ף) כתב לבאר הטעם, שבמילה לא חששו לשמא יעברנו משום שאחרים יזכירוהו, ואם כן יזכירו הנשים להאנשים, ולא יגזרו כלל אפילו להאנשים. ובמקום אחר (ח"ט סי' מ) כתב ליישב קושיא זו, שמאחר שאינם מצויים יחד נשים ואנשים לא סמכו כאן שיזכירו הנשים להאנשים, ועל נשים לבד לא שייך להקשות מדוע אסרו להן קריאת המגילה בשבת, שאין שייך לחלק בין נשים לאנשים לחיובם בשני זמנים נפרדים, משום לא תתגודדו.

4) והנה מדברי הישועות יעקב משמע, שבוה מודה הוא לאביו, שבמגילה יש דין מיוחד שצריך בה כוונה, משום שנאמר בה לשון זכירה, אלא שהוא מבאר שזה דין על כוונת והבנת הדברים ולא על הכוונה לצאת. וצריך עיון, שהרי נפסק להלכה (שולחן ערוך או"ח סי' תרצ סעי' ח) שאין צריך להבין את פירוש המילות, ולכן הלוגו ששמע מגילה הכתובה בלשון הקודש יצא אף שאינו מבין מה שקורים, ודבר פשוט הוא בגמרא שאין צריך שיבין. ועוד, שלפי דברי נאמר שבקידוש צריך כוונת והבנת הדברים שמוציא מפיו, שהרי נאמר בו 'זכור'.

ובגוף הדבר שחידש אביו, שצריך זכירה בלב אף שמוציא בפיו, לפי פשוטו אין הדבר כן. אלא שבגמרא אמרו כן לפי מה שסברו בתחילה שאין צריך להוציא בפיו אלא די כוונה בלב בלבד, אבל אחר שלמדו שזכירת מעשה עמלק הוא דווקא בפה, אפשר ששוב אין צריך גם כוונת הלב, וממילא הוא הדין בכל מקום שמוציא בפיו אין צריך כוונת הלב. ואפשר שזה היתה כוונת הישועות יעקב להקשות על אביו, שאם כדבריו היה צריך כוונה להבין מה שמוציא מפיו, וזה ודאי אינו כמו שנתבאר. ולכן ודאי אין

מסופק אם מחויב לקרות המגילה

עוד יש לדון בדין חיוב קריאת המגילה, מה הדין בספיקות, כגון שמסופק אם מחויב לקרות עכשיו או לא, או שמסופק אם כבר יצא, אם חייב לקרות שוב או לא. ולכאורה גם דין זה תלוי בנידון הנ"ל אם קריאת המגילה דינה כדין תורה או רק כדין דרבנן, שהרי בספיקא דאורייתא הולכים לחומרא ובספיקא דרבנן לקולא.

והנה **הטורי אבן** (מגילה ה:) הביא את דברי הר"ן בתחילת מגילה, שכתב לפרש הטעם שבעיירות המסופקות אם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון קורין ב"ד, משום שאפילו אם נאמר שהוא ספק השקול ואין צד לחייבם ב"ד יותר מבט"ו, מכל מקום הרי זה ספק של דבריהם והולכים בזה לקולא. אלא שאם נאמר כן נמצא שיהיו עיירות אלו פטורות בשני הימים, ונתבטלה בהם דין קריאת המגילה, ולכן תיקנו שקוראים בהם ב"ד ולא בט"ו. עיין שם. ועל זה כתב הטורי אבן שאין הדין כן, אלא קריאת המגילה מאחר שהוא מדברי קבלה דינה כדין התורה, וספיקו לחומרא כמו בכל ספיקא דאורייתא.

אך מדברי הר"ן מוכח שסובר שספק דברי קבלה לקולא, וכן כתבו **הרשב"א** והריטב"א (ה:), שיש להקל בספיקו כיון שהוא ספק של דבריהם. וכן מפורש **בתשובות המיוחדות להרמב"ן** (סי' רסג), שספק דברי קבלה לקולא ואינו כספק דאורייתא, והובאו דבריו ב**נודע ביהודה** (מהדו"ת י"ד ס' ה: שם סי' קמו; אהע"ז סי' ח).

הפרי מגדים (או"ח סי' תרפז מש"ז ס"ק א; סי' תרצב

מש"ז ס"ק א) רצה לומר בתחילת דבריו, שהקורא את המגילה בבין השמשות יצא, ואינו צריך לחזור ולקרות, כיון שספיקא דרבנן לקולא. ולכן מי שיש לו אונס, יכול לקרות לכתחילה בבין השמשות. אך סיים, שלפי מה שכתב הט"ז שמגילה כיון שהוא מדברי קבלה דינה כדין תורה, ולכן קריאת המגילה דוחה שאר מצוות אפילו מצוות דאורייתא, אם כן אפשר שגם בספיקו הולכים לחומרא שהוא כספק דאורייתא^ט.

אך **המהרש"ם** (ח"ט סי' מ) כתב, שלגבי ספיקות לכולי עלמא מקילים בדברי קבלה, אפילו אם נאמר שדברי קבלה כדברי תורה הם, עיין שם. וראה ב**צפנת פענח** (הל' מגילה פ"א ה"א) שכתב, שספק דברי קבלה של קריאת המגילה לחומרא, שתקנת נביאים הוא.

והפרי **חדש** (או"ח סי' תרפז ס"ק א; סי' תרצב ס"ק ד) כתב, שאין לקרות כלל אפילו לאנוס קודם צאת הכוכבים, ואם קרא וברך ברכתיו לבטלה. ומשמע שסובר שאין להקל בספיקו, ולכן לא יצא בקריאה של בין השמשות.

דעת החכמת שלמה לחלק בין מגילה לשאר מצוות היום

בהגהות **חכמת שלמה** (או"ח סי' תרצה סעי' ג) מצאנו דבר חדש, שאם אדם מסופק בפורים אם הזכיר על הנסים בברכת המזון, יש לו לחזור ולברך, כיון שפורים מדברי קבלה הוא, ולכן יש להחמיר בספיקו, שדברי קבלה כדברי תורה הם.

וכתב, שאף שמדברי הראשונים מוכח

שאין אומרים בדיני פורים שספיקו לחומרא, שהרי הם כתבו שמן הדין היה לנו להקל בספק מוקף חומה כיון שספק דרבנן לקולא, אלא שאי אפשר לבטל לגמרי דין קריאת המגילה, מכל מקום אין זה קושיא, שיש לחלק בין מצות קריאת המגילה לשאר מצוות היום. והיינו לפי מה שכתב רש"י (תענית טו. ד"ה ובקבלה) שאין נקרא דברי קבלה אלא מה שהנביא מצווה לישראל בדרך ציווי, אבל מה שנאמר שלא בלשון ציווי אלא דרך סיפור בעלמא אינו נחשב דברי קבלה. ואם כן לפי זה גם כאן יש לחלק ולומר, שדווקא שאר מצוות היום של פורים נחשבים דברי קבלה כיון שנאמרו בלשון ציווי, שלגבי עשייה מצאנו לשון ציווי, כפי שנאמר (אסתר ט, כט-לא) 'ותכתוב אסתר וגו' לקיים את ימי הפורים האלו', וכן כתוב עוד (שם, כז) 'קיימו וקבלו היהודים וגו' להיות עושים'. אבל לגבי זכירת הנסים על ידי קריאת המגילה לא נאמר לשון ציווי, אלא רק נאמר (שם, כח) 'והימים האלה נזכרים ונעשים', שהוא בדרך סיפור דברים ולא בלשון ציווי, ולכן אין זה נחשב דברי קבלה, אלא כמצוה דרבנן בלבד. ולכן כתבו הראשונים שבקריאת המגילה הולכים בספיקו לקולא, אבל בשאר מצוות היום שהם מדברי קבלה אפשר שהולכים בספק לחומרא^י.

אולם בהגהות **אמרי ברוך** (על הטורי אבן) כתב להיפך, שדווקא בקריאת המגילה הולכים בספיקו לחומרא, כיון שמצאו לה רמז בכתוב, אבל משלוח מנות ומתנות לאביונים ודאי אין דינם כדברי תורה אלא כמצוה דרבנן בלבד.

ט) הנה מדברי הפרי מגדים מוכח שסובר שאף קריאת הלילה מדברי קבלה היא, שהרי הוא מדבר מהקורא בבין השמשות של תחילת ליל פורים, ובכל זאת כתב שהוא ספיקא דאורייתא. והמשנה **ברורה** (סי' תרצב ס"ק יד) העתיק את דברי הפרי מגדים שאם קרא בבין השמשות לא יצא, ואילו במקום אחר (שער הציון ס"ק מא) הביא את דברי הישועות יעקב, שמחלק בין קריאת הלילה לקריאת

(י) וראה עוד בענין ספק בדברי קבלה בספר **בית יצחק** (על מסכת מגילה), בהערות המהרש"ם ובהערות החקל יצחק בהסכמתם.
(יא) וראה בשו"ת **דובב מישרים** (ח"א סי' טו) מה שהאר"ך ליישב על פי דברי החכמת שלמה אלו את דברי המרדכי (מגילה סי' תשעה).

♦ תמצית השיעור ♦

- ✧ קריאת המגילה מדברי קבלה. ולכמה אחרונים בלילה הוא **מדרבנן**.
- ✧ תוספות נתקשו מדוע קטן שהגיע לחינוך לא יוציא גדול, ובטורי אבן שהוא מחויב מדרבנן והגדול מדברי קבלה.
- ✧ בנין שלמה מקשה מדוע בלילה אינו מוציא. ולשיטתו שבלילה נתקן אחר זמן התנאים מוכן. או שלא חייבו כלל את הקטנים בלילה.
- ✧ טורי אבן שנשים אין מוציאות את האנשים במגילה, שהן מחויבות **מדרבנן** משום שהיו שאותו הנס, והאנשים מדברי קבלה.
- ✧ רבי עקיבא איגר מקשה שבדאורייתא לא תיקנו משום שהיו באותו הנס, ובטורי
- ✧ אבן שקבלה הוא בין דאורייתא לדרבנן ומחמירים.
- ✧ ברשב"א מפורש שמגילה כ**דרבנן**, ומאחר שכל עיקר המצוה מדרבנן חמור יותר מחינוך ואינו יוצא מקטן.
- ✧ בתוספות רי"ד משמע שמגילה כ**דאורייתא**, אך לא משום קבלה, אלא משום שמרומז בכתוב.
- ✧ לר"ן מגילה אינה מדברי קבלה כלל, ולהמאור מדברי קבלה ולכן אין צריך חיזוק לאסור בתענית לפניהם.
- ✧ לרדב"ז בדרבנן אין צריך כוונה, ובישועות יעקב ופרי מגדים שמגילה צריכה כוונה משום שהוא מדברי קבלה.
- ✧ בישועות יעקב ומהרש"ם שלפי זה בלילה שהוא דרבנן אין צריך כוונה, אך בשער הציון שבשניהם צריך כוונה, וכן משמע בפרי מגדים.
- ✧ מהרש"ם מיישב מה שגזרו בשבת שמא יעבירונו, משום שקבלה כ**דאורייתא**, ומוכח שגם בלילה מדברי קבלה.
- ✧ בטורי אבן וכן מצדד פרי מגדים, ספק מגילה לחומרא כאורייתא, אך בראשונים מפורש שספק דברי קבלה לקולא.
- ✧ לחכמת שלמה מצוות היום ספיקם לחומרא, שקבלה כ**דאורייתא**, ומגילה לקולא שאינו בלשון ציווי. ואמרי ברוך להיפך שרק מגילה שמרומז בכתוב לחומרא.